

RĀMĀYANA – epos ind. napisany w sanskr., powstały między IV a II w. przed Chr.

Autorem R. był prawdopodobnie Vālmīki, choć tekst zawiera frg. innych autorów. Z siedmiu rozdz. (Bāla-kāṇḍa, Ayodhyā-kāṇḍa, Araṇya-kāṇḍa, Kiṣkindhā-kāṇḍa, Sundara-kāṇḍa, Yuddha-kāṇḍa, Uttara-kāṇḍa) dodatkiem późniejszym jest początkowa część pierwszego i rozdz. siódmy. R. obejmuje ok. 24 tys. strof, w większości składających się z dwóch wersów po 16 zgłosek (śloka). Legendarny Vālmīki był kompilatorem, choć jednolitość stylu R. (w przeciwieństwie do *Mahābhāraty*) przemawia na rzecz jednego autorstwa większej części eposu. Pierwotnie był utworem świeckim, opowiadającym o bohaterskich czynach Rāmy, księcia (potem króla) Ayodhyi.

W tłum. pol. wydano: *Ramayana*, oprac. A. Lange (Brody 1909; pt. *R. Epos indyjski*, Sd 2006); *Ramajana*, oprac. E. Walterowa (Wwa 1993).

Charakter religijny nadano dziełu później, w miarę szerzącego się kultu Rāmy i uznania go za manifestację (avātāra) Viṣṇu. R. pierwotnie recytowana była na dworach królewskich i książęcych, zyskując sławę jako pierwszy i wzorcowy poemat (ādi-kāvya). Z czasem Rāma stał się ulubionym bohaterem ludowym, zaś R. doczekała licznych przekładów i przeróbek na języki nowoind. Najważniejsze z nich to XVI-wieczny przekład Tulsidasa na dialekt avādhī pt. *Ramcaritmanas* (*Jeziro czynów Rāmy*) oraz tamilska wersja eposu autorstwa Kambana z XI w. (zwł. w ludowych wersjach R. cieszy się wielką popularnością wśród wyznawców hinduizmu).

R. nie jest dziełem typowo filozoficznym. Trudno przecenić znaczenie i oddziaływanie eposu na kształtowanie duchowości oraz religijności hinduistycznej, sięgające daleko poza granice Indii. Walka Rāmy z demonem Rāvaṇą interpretowana jest jako uniwersalny symbol zmagania dobra ze złem i ostatecznego triumfu dobra. Mistycyzm wiśnuicki Rāmę utożsamia z Bogiem, zaś jego małżonkę Sītę (zrodzoną z bruzdy ziemi) z duszą człowieka. Bohater R. stał się przedmiotem kultu jednego z dwóch (obok krisznaizmu) nurtów bhaktyzmu. Powstało wiele alegorycznych interpretacji R. W nauczaniu Vivekānāndy Rāma oznacza jaźń najwyższą (paramātman), natomiast Sītā jest duszą indywidualną (jīvātman), uwięzioną w ciele, którego symbolem jest Lanka, miejsce uwięzienia Sīty. Do Sīty (duszy indywidualnej) przybywa Hanuman (boski nauczyciel), który pokazuje jej złoty pierścień Rāmy (wiedzę

wyzwalająca). Pozwala to wytrwać jej w niewoli i wyzwolić się od iluzji. Sītā (jīvātman) tęskni za Rāmą (paramātmanem), lecz od bliskości z nim odgradzają ją demony (rākssasa), przedstawiające cechy charakteru człowieka; 3 demony reprezentują 3 „guòy” sānkhya. Vibhissàa, brat Rāvaòy, który od początku przeciwny był porwaniu Sīty, na końcu zaś koronowany jest przez Rāmę na króla Lanki, to „guò-a-sattva”. Rāvaòa, pełen złej namiętności i niepohamowania, to „guò-a-rajās”, a Kumbhakaràa, żarłoczny i ociężały – „guò-a-tamas”. W końcu Sītā (dusza indywidualna) jednoczy się z Rāmą (najwyższą jaźnią), czyli dusza dostępuje wyzwolenia (mokssa).

Istnieją inne interpretacje ezoteryczne. Ojciec Rāmy, Daśaratha, utożsamiany bywa z intelektem kontrolującym zmysły; 3 królowe to 3 guòy sānkhya. Rāma jest jaźnią najwyższą, zaś jego bracia – Bharata, Lakssmaòa i Śatrughna – trzema manifestacjami Boga istniejącego immanentnie w świecie, ukrytego w duszy ludzkiej, w końcu tożsamego z samą duszą. Zgodnie z tą interpretacją, zjednoczenie Rāmy z Sītą jest zjednoczeniem wiecznej świadomości najwyższej jaźni z jej mocą (śakti).

Oddziaływanie R. wykracza poza kręgi znawców literatury i filozofii. Obrazy ze scenami z R. zdobią ściany hinduskich mieszkań. Treść eposu z okazji świąt odgrywana jest na północy Indii w improwizowanych teatrzykach ulicznych (rām līlā). Raz w roku (w święto daśahra) pali się publicznie olbrzymią kukłę demona Rāvaòy, jako uczczenie ostatecznego zwycięstwa dobra nad złem. Treść R., tak w wersji sanskr., jak i w przekładach na języki nowożytny, znajdują na pamięć niewykształceni ludzie. Jak żaden utwór, R. kształtuje mentalność i duchowość hindusów.

H. Jacobi, *Das R. Geschichte und Inhalt nebst Concordana der gedruckten Recensionen*, Bo 1893; A. L. Basham, *The Wonder that Was India*, Lo 1954, 1967³ (*Indie*, Wwa 1964, 2000³); J. Vekardi, *On the Bāla-Kāòòda of the R. The Authentic Parts*, Acta orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 19 (1966), 13–24; J. L. Brockington, *Stereotyped Expressions in R.*, Journal of the American Oriental Society 90 (1970) z. 2, 210–227; R. K. Narayan, *The R. A Shorted Modern Prose Version of the Indian Epic*, Lo 1973 (*Współczesna proza opowiedziany epos indyjski R.*, Wwa 1984); J. L. Brockington, *Religious Attitudes in Vālmiki's R.*, Journal of the Royal Asiatic Society (1976), 108–129;

tenże, *Figures of Speech in the R.*, *Journal of the American Oriental Society* 97 (1977) z. 4, 441–459; E. Słuszkiewicz, *Pradzieje i legendy Indii*, Wwa 1980, 401–442.

Paweł Sajdek